

KASTAMONU'DAN ŞAM'A: MEVLEVİ ALAYI GÖNÜLLÜLERİNDEN GİRİTLİ HAYRÎ VE MANZUM SEYAHATNAMESİ

From Kastamonu to Damascus: Hayrî of Crete from the Volunteers of Mawlawi Regiment and His Book of Travels Written in Verse

İsmail AVCI*

Gazi Türkiyat, Bahar 2019/24: 1-22

Öz: Bu çalışmada Giritli Hayreddin el-Mevlevî ve Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd adlı eseri üzerinde durulmuştur. Müellif, Birinci Dünya Savaşı sırasında Mevleviler tarafından kurulan ve Suriye-Filistin cephesinde üç buçuk yıl görev yapan Mücahidîn-i Mevleviyye birliğine Kastamonu'dan katılan gönüllülerdendir. Kasidelerden ve nutuk tarzında söylenmiş şiirlerden oluşan eseri Giritli Hayreddin, Kastamonu'dan Şam'a kadar Mevlevi gönüllülerle yaptığı yolculuk esnasında kaleme almıştır. Müellif bu eseri geçtiği şehirlerde, kasabalarda gördüğü insanların samimi duygularına, söyledikleri güzel sözlere ve yapılan konuşmalara bir cevap vermek, halkın vatan sevgisinden gelen hislerine tercüman olmak maksadıyla yazmıştır. Eser bir girişle başlayıp naatlarla, Mevlevilikle ve Mevlevilerle ilgili şiirler, Sultan Reşad ve Cemal Paşa hakkındaki manzumelerle devam etmekte ve kısa bir hatimle son bulmaktadır. Çalışmada kısaca Mevlevi Alayı hakkında bilgi verildikten sonra müellifin kimliği ve bir bakıma manzum bir seyahatname olma vasfı taşıyan Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd'ın muhtevası üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Giritli Hayrî, Mevlevi Alayı, seyahatname, Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd

Abstract: In this study, Hayreddin of Crete al-Mawlawi and his work titled Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd were examined. The author was one of the volunteers who were enlisted from Kastamonu to join Mücahidîn-i Mevleviyye troop unit, which was established by Mawlawis during the World War I and served for a period of three years and a half in Syrian-Palestinian Front. Hayreddin of Crete had written this work, consisting of poems in the forms of eulogies and sermons, during travelling with Mawlawi volunteers from Kastamonu to Damascus. The poet wrote this work with an aim to address genuine feelings, words of wisdom, and eloquent speeches of people that he had met in cities and towns during travelling and to articulate the patriotic feelings of people. The work begins with an introduction, then continues with poems praising the Prophet Muhammad, poems related to Mawlawiyyah and Mawlawis, followed by poems about Mehmed V Reşad and Djemal Pasha, and ends with a brief epilogue. In this study, firstly, a brief information on Mawlawi Regiment will be provided, and then the identity of the author as well as the contents of his work titled Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd, which could be described, in a sense, as a book of travels written in verse, will be discussed.

Keywords: Hayrî of Crete, Mawlawi Regiment, book of travels, Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd

GİRİŞ

Balkan Savaşı ve hemen ardından başlayan Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için oldukça zor şartları beraberinde getirmiştir. Gerek lojistik ihtiyaçlar gerekse insan kaynağı bakımından devletin içinde bulunduğu duruma rağmen Osmanlı, Birinci

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir/TÜRKİYE. ismailavci@balikesir.edu.tr. ORCID: 0000-0002-9282-1468. Gönderim Tarihi: 18.03.2019 / Kabul Tarihi: 07.05.2019.

Dünya Savaşı'na girmek mecburiyetinde kaldığı vakit varlık mücadelesini bir taraftan ordu birlikleriyle verirken diğer taraftan gönüllü birliklerden de destek görmüştür. Bu gönüllü birliklerden biri "Mücahidîn-i Mevleviyye Alayı"dır (Gönüllü Mevlevi Alayı). Osmanlı'nın 11 Kasım 1914'te resmen Birinci Dünya Savaşı'na girişinden birkaç gün sonra devrin padişahı Mehmed Reşad bütün Müslümanlar için "cihad-ı ekber"i ilan etmiştir. Bu cihat ilanından yaklaşık üç ay sonra ise Gönüllü Mevlevi Alayı'nın teşkil edildiğini söylemek mümkündür. Nuri Köstüklü söz konusu bu alayın ortaya çıkışının şu sebeplere bağlanabileceğini söylemektedir: 1. Dönemin insan kaynakları durumu, lojistik ihtiyaçlar, 2. Halkın moral ve motivasyonun yükseltilmesi ve bunda dinî kavram ve olguların önemi, 3. O günün şartlarında mevcut tasavvufi kurumlar içinde Mevlevihanenin organize ve teşkilatçı özelliği (Köstüklü 2005: 65-7; 2016: 10-2). Böyle bir gönüllü birliğin oluşmasında genel manada halkın bu cihat çağrısına kulak vermesi yanında Dördüncü Ordu komutanı olarak Filistin cephesine tayin edilen Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın teşviki ve kendisi de Mevlevi olan padişah Mehmed Reşad'ın arzusu etkili olmuştur. Zira padişah Mevlevilerin ve diğer tarikat erbabının manevi desteklerini önemsemektedir ve Filistin cephesine gönderilmek üzere Mevlevilerden, Kafkas cephesi için de Bektaşilerden bir gönüllü birliğin kurulmasını arzu etmektedir. Mevlevilerin çoğunluğu oluşturduğu gönüllü birliğin içinde Kadîrî ve Rifaî tarikatlerinden bölükler de yer almıştır (Küçük 2016: 190-1).

Gönüllü Mevlevi Alayı'nın teşkili aşamasında Doğu Anadolu ve Şam civarında bulunan ve dolayısıyla doğrudan Şam'a giderek orada birliğe katılacak olanlar haricindeki gönüllüler, başta İstanbul olmak üzere farklı şehirlerden toplanma merkezi Konya'ya doğru hareket etmişlerdir. Güzergâhları üzerindeki şehirlerde büyük bir coşkuyla karşılanan ve buralardaki Mevlevihanelerde konaklayarak ilerleyen gönüllülerin sayıları yol boyunca devam eden yeni katılımlarla kısa zaman içinde 800 civarına ulaşmıştır. Mevlevi Alayı mensupları Konya'da uygun yerlere yerleştirilmiş, ihtiyaçlar için gerek Konya içinden gerekse civar kazalardan yardım talebinde bulunmuş ve hem resmî makamlardan hem de halktan aynı ve nakdî büyük bir destek olmuştur. Dördüncü Ordu emrinde olan bu alaya ordudan subaylar tayin edilmiş, gönüllü dervişlere onbaşı, çavuş; şeyhlere ise muhtelif rütbelere verilmiştir. Alay komutanlığına ise Mevlana Dergâhı şeyhi ve Mevlevilerin başı Veled Çelebi (İzbudak) getirilmiştir. Gönüllü Mevlevi Alayı 26 Şubat 1915 Cuma günü büyük bir kalabalığın katılımıyla ve dualarla Konya'dan trenle cepheye uğurlanmıştır. Yol boyunca her istasyonda törenle karşılanan ve zaman zaman buralarda konaklayan kafilenin güzergâhı şöyledir: Karaman, Tarsus (28 Şubat), Adana (3 Mart), Osmaniye (4 Mart), İslahiye (9 Mart), Halep (12 Mart) ve Şam (27 Mart). Yolda katılan gönüllülerle birlikte yaklaşık bir aylık yolculuktan sonra Şam'a ulaşan kafiye diğer bölgelerden doğrudan Şam'a gelenlerle birleşmiş ve Cebel-i Lübnan denilen yerde karargâh kurmuştur. Sıhhiye görevlileri ile birlikte farklı şehirlerde bulunan 47 Mevlevihaneden gelerek birliğe katılanların sayısı 1023-1026 arasındadır. En fazla katılım Yenikapı (138 kişi) ve Konya (110) Mevlevihanelerinden olmuştur (Köstüklü

2005: 76-93). Askerî talimler de yaptırılan Mevlevîler çatışmalara katılmamışlar, aslen kendilerinden beklendiği üzere ordunun maneviyatını ve moralini yüksek tutmak için çalışmışlar, bundan başka geri hizmetlerde, merkezî karargâhta ve sıhhiyede görev almışlardır. Mart 1915'te Şam'a gelen ve Eylül 1918'e kadar yaklaşık üç buçuk yıl Suriye-Filistin cephesinde hizmet veren Gönüllü Mevlevî Alayı, Arapların da desteğini alan İngilizlerin bölgeyi işgali neticesinde diğer Türk birlikleriyle beraber geri çekilmiş ve ardından Konya'ya dönmüştür. Şeyh ve dervişlerin Mevlevihanelerine dönmesi neticesinde alay lağvedilmiştir (Köstüklü 2005: 115; Korkmaz ve Yılmaz 2016: 238).

Gönüllü Mevlevî Alayı'na katılan Mevlevihanelerden biri de Âmil Çelebi'nin şeyhliğini yaptığı Kastamonu Mevlevihanesi'dir. Süheyl Ünver'in notlarından anlaşıldığı kadarıyla Âmil Çelebi 29 gönüllü dervişle birlikte Çankırı, Ankara ve Afyon üzerinden Konya'ya ulaşmıştır (Köstüklü 2014: 4-5). Âmil Çelebi'nin yanındaki gönüllü dervişlerden biri de Giritli Hayrî'dir.

1. GİRİTLİ HAYRÎ VE *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* ADLI ESERİNE DAİR

Şiirlerinde Hayrî mahlasını kullanan Giritli Hayreddin el-Mevlevî ismine son dönem biyografik kaynaklarda rastlanamamıştır. Hayrî'den söz eden ilk isim *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler* adlı çalışmada Nuri Köstüklü olmuştur. Köstüklü arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı çalışmada Gönüllü Mevlevî Alayı'nın 26 Şubat 1915 günü Konya'dan cepheye uğurlanması sırasında kışlada Hayrî'nin günün anlamına uygun bir konuşma yaptığını ve hükûmet konağı önünde "İşte pîş-i celifîñizde turur / Eser-i bâhir-i hamîyyetiñiz" mısralarıyla başlayan ve 11 dörtlükten oluşan şiiri okuduğunu haber vermektedir (Köstüklü 2005: 84-7). Hayrî'den söz eden bir başka isim ise Mustafa Erdoğan'dır. Erdoğan 22-24 Ekim 2015 tarihlerinde yapılan "Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu"nda sunduğu "Erenler Gönüllüsü Yahut Gönüllü Mevlevî Alayına Dair Şiirler" başlıklı bildirisinde Hayrî'nin, Köstüklü'nün eserinde yer alan şiirini vermiştir. Burada Hayrî'den başka Veled Çelebi, Abdülbaki Dede, Ahmed Remzî Dede, Âşık Gufranî, Hüseyin Hüsnî ve Neyzen Tevfik'in de birer şiiri vardır (Erdoğan 2016: 347-58). Giritli Hayrî'den söz eden son çalışma ise 8-10 Kasım 2016 tarihlerinde Girne'de yapılan "Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu"nda tarafımızdan sunulan "Yeni Bilgiler Işığında Giritli Şairlere Ek" başlıklı bildiridir. Hayrî burada Giritli şairlerden biri olarak kısaca tanıtılmış ve eserinden bir şiir örneği verilmiştir (Avcı 2017: 329-30).

Selçuk Çıkla ve Gaye Belkız Yeter tarafından hazırlanan *1839-1928 Yılları Arasında Basılmış Türkçe Şiir Kitapları* adlı çalışmada Hayrî'nin *Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd* adlı bir eserinin var olduğu kaydedilmiştir (Çıkla ve Yeter 2013: 66). Söz konusu bu eserin ön kapağından ve mukaddimesinden öğrenilebildiği kadarıyla Giritli Hayreddin,

Birinci Dünya Savaşı sırasında Mevleviler tarafından kurulan ve Suriye-Filistin cephesinde üç buçuk yıl görev yapan Mücahidîn-i Mevleviyye birliğine katılan gönüllülerdendir. Giritli Hayreddin burada fahri yüzbaşı unvanıyla vakanüvis olarak görevlendirilmiştir. Müellifin adı eserin mukaddimesinin sonunda Hayreddin Ca'fer olarak geçmektedir. Eserdeki "Giritli" ifadesinden müellifin aslen Girit Adası'ndan olduğu, Gönüllü Mevlevi Alayı'na Kastamonu Mevlevihanesi'nden katılmasından da Anadolu'ya geldikten sonra (en azından belli bir süre) orada yaşadığı anlaşılmaktadır. Eserinden öğrenilebildiği kadarıyla Hayrî, 15 Kânunuevvel 1330 (28 Aralık 1914) tarihinde Gönüllü Mevlevi Alayı'na katılmak üzere Âmil Çelebi ve diğer 28 gönüllüyle Kastamonu'dan ayrılmış, Mevlevilerin toplanma merkezi Konya üzerinden Şam'a ulaşmıştır. Eserinde bu yolculuk sırasında şahit olduğu bazı olayları manzum olarak anlatmıştır. Hayrî'nin savaş bittikten sonra ne yaptığı, nerede yaşayıp vefat ettiği hakkında bilgi yoktur. Gönüllü birliğin aşçısı Edirneli Kadri Dede'nin hatıralarından ve Süheyl Ünver'in tespitlerinden hareketle Mevlevilerden vefat eden bazı isimlere dair bilgi edinilebilmektedir ancak bunlar sadece Mevlevi şeyhleridir (Köstüklü 2005: 118-9). Enes Demir tarafından hazırlanan *Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal/Sina ve Filistin/Suriye Cephesi, Şehit Olan Türk Askerleri* adlı eserde ise Kastamonu'dan savaşa katılıp şehit olanlar arasında Giritli Hayreddin adı geçmemektedir (Demir 2018).

Giritli Hayreddin el-Mevlevî'nin elde bulunan tek eseri *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*'dir. Müellif eserin sonuna eklediği kısa hatimede "Gerek bunuñ ve gerekse der-dest-i tab' bulunan mensûr kısmınıñ târîh-i İslâm'da ilk def'a olarak tahaddüs iden..." (Giridli..., 1334: 133) şeklinde bir cümle kullanmaktadır ki bu, eldeki eserin bir de daha önceden basılan mensur kısmının bulunduğunu düşündürmektedir. Yapılan taramalara rağmen böyle bir esere tesadüf edilememiştir. Hayrî eserin mukaddimesinde ise eğer savaşta başarılı olunur da Mısır'a galiben girilirse *İlhamât-ı Cihâd*'ın ikinci nüshasını/cildini neşretmek düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir: "'Avn-i hazret-i Hudâ-yı lâ-yezâl ve celâdet-i cenâb-ı Cemâl ile Mısır'a gâliben girdiğimizde bu ilhamâtıñ nüsha-i sâniyesini o hutta-i mümtâzede neşr itmek 'azminde bulunuyorum.'" (Giridli... 1334: 6). Ancak onun bu düşüncesi savaşın kazanılamaması nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd 1334 (1918) yılında Şam'da Terakkî Matbaası'nda basılmıştır. Giritli Hayreddin mukaddimede, baştan sona manzum olarak kaleme aldığı eseri hazırlamaktaki maksadının marifet göstermek değil vatana ve millete hizmet etmek olduğunu ifade etmiştir: "... îrâd itdiğim nutukları, inşâd itdiğim kasîdeleri milletime küçük bir hizmet olur maksadıyla tab' itmek istedim. Maksad-ı fakîrânem 'arz-ı ma'rifet itmek değil evlâd-ı vatana pek nâçiz bir hizmet-i millîyye ve dîniyyede bulunmaktır.'" Şairin ifadesine göre eserde yer alan şiirlerden bir kısmı Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu komutanı Cemal Paşa'ya (1872-1922) aittir. Yine burada ifade ettiğine göre Hayrî bu eserini Cemal Paşa'ya ithaf etmiştir (Giridli... 1334: 5-6).

5 sayfalık bir mukaddimeyle başlayan ve birkaç cümlelik bir hatimeyle son bulan 133 sayfalık eserde 39 şiir vardır. Sıralamasında belli bir kıstasın gözetilmediği şiirlerin dökümü şöyledir:

	Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Beyit/Bent Sayısı
1	Kaside	19	591 beyit
2	Kıta	9	130 beyit
3	Mesnevi	1	83 beyit
4	Muhammes	2	19 bent
5	Müseddes	6	42 bent
6	Koşma	1	18 dörtlük
7	Sarmal Kafiyeli Dörtlük	1	11 dörtlük
	Toplam	39 şiir	804 beyit, 61 bent, 29 dörtlük

Eserde yer alan şiirlerden ikisi dışındakiler klasik Türk şiirinin nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. Veled Çelebi'nin "Erenler Gönüllüsü" adlı 18 dörtlükten oluşan şiiri koşma tarzında ve 7'li heceyle yazılmıştır. Diğer şiir ise aruzun "fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün" vezniyle yazılmış olmakla birlikte abba, cddc, effe şeklindeki sarmal kafiye örgüsü bakımından klasik nazım şekillerine uymamaktadır. Mustafa Erdoğan yukarıda sözü edilen bildirisinde şiiri murabba olarak kaydetmiştir (Erdoğan 2016: 353).

Eserde aruzun 10 farklı vezni kullanılmıştır. En çok kullanılan vezin "fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün"dür. Bunu "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" ve "mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün" vezinleri takip etmiştir. Eserde yer alan şiirlerdeki vezinler ve kullanım sıklığı şöyledir:

	Vezin	Kullanım Sıklığı
1	fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	10
2	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	7
3	mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ilü fâ'îlün	7
4	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün	5
5	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün	4
6	fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	1
7	fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün	1
8	fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün	1
9	mefâ'ilün fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün	1
10	mefâ'ilün mefâ'ilün	1
11	7'li hece ölçüsü	1

Mısır Yolunda İlhâmât-ı Cihâd mukaddimededen sonra naatlarla başlar. İlk 6 şiir naat türündedir ancak araya Veled Çelebi'nin "Erenler Gönüllüsü" adlı şiiri de koyulmuştur. Ardından Mevlana'dan söz eden bir şiir gelmekte, bunu padişah Mehmed Reşad'ı öven şiirler takip etmektedir. Eserin muhtevası şöyledir: Mukaddime, naat, "Erenler Gönüllüsü" (Veled Çelebi), Mevlana ve Mevlevilik, Sultan Mehmed Reşad, Güzergâh üzerindeki şehirlerde okunan nutuklar/bu şehirlere veya

halkına yazılmış şiirler (Kastamonu, Kangırı/Çankırı, Kalecik, Ankara, Konya, Çanakkale, Mısır, Şam, Halep), devlet adamları (Dördüncü Ordu Kumandan Vekili Fahrî Paşa, Sekizinci Kolordu Asker Alma Kalemi Reisi Hüsnî Paşa, Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Menzil Müfettişi Kâzım Bey, Baş Kumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa), devrin hükûmeti, çeşitli olaylar (Konya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Bağdat Otelinde verilen ziyafet gecesi, Kanal'da icra edilen taarruzun sene-i devriyesi, Ramazan bayramı tebriki vs.), tarih manzumeleri, hatime ve i'tizar.

2. MANZUM BİR SEYAHATNAME OLARAK *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*

Seyahatname genel manada bir seyyahın gezip gördüğü yerleri anlattığı eser olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir “yolculuğun esas alındığı seyahatnameler”, “esaretnameler”, “sergüzeştname ve hasbihal türünde yazılan manzum seyahatnameler”, “coğrafya ve tarih kitabı niteliğindeki seyahatnameler”, “tarih ve biyografi türünün bir parçası olarak yazılan seyahatnameler” ile “sefaretnameler” tamamen veya kısmen “seyahatname” başlığı altında değerlendirilebilmektedir (Coşkun 2009: 13-5). Giritli Hayrî'nin *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* adlı eseri savaş için yapılan bir yolculuğun duraklarından, bu duraklarda karşılaşılan insanlarla olaylardan ve savaşın devam ettiği dönemde cephe gerisinde zaman zaman meydana gelen hadiselerden söz eden manzum bir metindir. Bu sebeple eseri “yolculuğun esas alındığı seyahatnameler” ile “tarih ve biyografi türünün bir parçası olarak yazılan seyahatnameler” altında değerlendirmek mümkün görünmektedir. Nitekim Giritli Hayrî, Gönüllü Mevlevî Alayı'nda vakanüvis (tarih yazıcısı) olarak görevlendirilmiştir. Bununla birlikte Hayrî'nin burada yaptığı iş yolculukta ve cephe hattında yaşanan bütün olayları gün gün yazmak şeklinde olmamış, belli mekânlarda ve zamanlarda yaşanan hadiseleri şiir şeklinde ifade etmekle sınırlı kalmıştır. Diğer taraftan Hayrî eserin mukaddimesinde “*Cihâd yolunda yazılan bu eser mahsûl-i hayâlât değil müte'addid muhîtlerde biñlerce evlâd-ı vatan huzûrına ferş idilmiş kâlâ-yı ihtisâsât u meşhûdât olduğu için târîhî bir ehemmiyyeti hâ'izdir. Belki de kendisi bir nev' târîhdir.*” (Giritli... 1334: 6) demektedir ki bu, *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*'ın gerek Gönüllü Mevlevî Alayı'na dair bilinenlerin gerekse diğer bazı tarihî hususların netleştirilmesi noktasında mühim bir eser olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar yanında şimdiye kadar bu alayla ilgili yazılan birkaç şiir tespit edilebilmişken *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*'da 40'a yakın şiir vardır ve eser bu hâliyle de mühimdir. Hayrî, Kastamonu'dan Şam'a kadar milletten ve resmî makamlardan ve dahi askeriyeden görülen fevkalade samimi tezahüratlara, o sırada okunan güzel ve hamasi nutuklara cevap vermek, halkın millî hislerine tercüman olmak, cihat hususunda onları gayrete getirmek ve maneviyatlarını canlı tutmak maksadıyla yol boyunca şiirler söylemiştir: “*Kastamonu'dan Şâm'a gelinceye kadar taraf taraf cânib-i millet ve hükûmetden, cihat-i askeriyeden gördüğümüz tezâhürât-ı fevka'l-âde-i samîmiyye ve o esnâda kırâ'at olunan belîğ*

ve hamîyyetkâr nutuklara cevâb virmek ahâlîniñ hâl-i intibâha gelen hissiyât-ı vatan-perverîlerini sünbüle-i cihâd u intikâm ile tenmiye itmek ve nûr-ı ma'nevîyyetle tenvîrine hizmet eylemek îcâb idiyordu. Ve bu, seyf-i zâhir ü bâtın ile mücehhez tâ'ifemiziñ gazâ kıymetinde bir farızası idi. İktidârımdan pek yüksek olan bu vazîfe fakîre tevdi' buyurulmuş idi." (Giridli... 1334: 4) Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd'a göre Hayrî'nin Kastamonu'dan Şam'a kadar uzanan yolculuğu şöyledir:

2.1. Kastamonu'dan Hareket

Hayrî, 15 Kânunuevvel 1330 (28 Aralık 1914) günü Kastamonu Mevlevihanesi dervişleri ve muhibbanı ile şehirden ayrılırken muhteşem bir kalabalık onları uğurlamak için toplanmıştır. Hayrî de burada onlara hitaben 17 beyitlik kaside nazım şekliyle yazdığı aşağıdaki şiiri okumuştur. Şiirde Hayrî kalabalığı selamladıktan sonra gazaya azmettiklerini ve dervişlerin gerekirse şerefle baş kesebileceklerini söyler. Daha sonra padişahın onları harbe davet ettiğini, vatan için mücadele etmenin kendilerine farz olduğunu, bağımsızlık kılıcının atadan tevarüs ettiğini ve buraların kendilerine yadigâr olduğunu dile getirir. İslam'ın sembolü hilalin Mısır, Sudan, Kafkasya ve Turan'a şanlı bir nur salacağını söyler, düşmanın tahtı tacı yerle bir olsun, Moskof'un adı silinsin niyazında bulunur. Nur-ı Muhammed'in ve feyz-i Mevlana'nın kendilerine yardım edeceğini ifade ettikten sonra şiirini orada bulunan kalabalığa "elveda" diyerek ve ordu, sultan ve milletin var olması temennisiyle bitirir. Şiir şöyledir:

Fî 15 Kânûn-ı Evvel Sene 1330 Kastamonı Mevlevî-hânesi Dervîşân ve Muhibbâm ile Şehr-i Mezkûrdan Ayrılırken Bizi Teşyî' İden Muhteşem Bir Kitle-i Hamiyyet Muvâcehesinde İnşâd İdilmiştir

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Size biñler selâm kalb-i musaffâ-yı uhuvvetden
Size biñler niyâz rûh-ı mücellâ-yı tarikatden

Şerefle baş keser pîş-i vefâñızda bu dervîşân
Ki 'âzimidir gazâyâ hücre-i cehd ü zehâdetden

Nefîr-i 'âm ile sultân bizi harbe idüp da'vet
Böle düşdüük vatan'çün pister-i nûşîn-i râhatdan

Vatan, evlâdınıñ imdâdını ister iken mutlak
Bize farz oldı kurtarmak 'adû-yı pür-habâ'isden

Bize mevrûsdur ecdâdımızdan seyf-i istiklâl
Ki berk urdı cihâna âsumân-ı 'adl ü şevketden

Bu yerler yâdigâridir mutarrâdır müzehbedir
Rüsûb-ı hûn-ı gayretten 'izâm-ı pür-hamiyyetden

Peyâm-ber seyf ile te 'sîs kılmış 'âlem-i dîni
Gazâ âyât ile mansûs emîniz feyz-i nusretten
Bizi makhûr-ı a 'dâ eylemez zü 'l-intikâm Allâh
Mübeşşerdir bu pâk ümmet lisân-ı Ahmediyyetden
Hilâl elbette nûr-ı şân salar Mısır'a vü Sûdân'a
Bütün Kafkasya'ya Turan'a bir ufk-ı şehâmetden
Çıkar âvâz-ı tekbîr 'arş-ı a 'lâ-yı Hudâvend'e
O 'arş-ı lâ-tenâhîye safir-i kalb-i ümmetden
Halâs vakti yanaşmışdır fedâkâr ordumuz bî-şek
İder tahlîs giryân rûhları kahr-ı esâretten
Yıkılsun tâc u tahtı devleti a 'dâ-yı nâ-dânî
Silinsün nâm-ı Moskof kalbgâh-ı âdemiyetden
Emîn ol nâmlı millet dönmeyiz bî-şân mahcûben
Zaferle eyleriz 'avdet bu ceng-i zî-şerâfetden
Bize imdâd ider nûr-ı Muhammed feyz-i Mevlânâ
Ki kurtardı bizi jeng-i siyeh-fâm-ı dalâletden
Bu yerde bir daha 'akd eyleriz böyle güzîn meclis
Fakat leb-rîz-i şâdî vü tarab sahbâ-yı nusretten
Şu hâlde el-vedâ' vü el-vedâ' ey ma'şer-i İslâm
Uzaklaşdırmasun Allâh 'umûmen dîne hidmetden
Yaşa ordu yaşa sultân yaşa sen müttehid millet
Dem-â-dem nûr-ı ikbâl ü zafer al kân-ı kudretten (Girdli... 1334: 30-2)

2.2. İlk Durak: Kangırı/Çankırı

Kastamonu'dan 28 Aralık 1914 tarihinde ayrılan gönüllü Mevlevilerin ilk durağı 100 km'den biraz daha fazla mesafedeki Çankırı olmuştur. Kafilenin buraya ne zaman vardığı veya yolda başka bir yerde konaklayıp konaklamadığı belli değildir ancak Hayrî'nin okuduğu şiirden Çankırı'dan hareketlerinin 19 Kânunusani 1330 (1 Şubat 1915) tarihinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Mevlevilerin Kastamonu'dan ayrılma tarihleri ile Çankırı'dan ayrılma tarihleri arasındaki bir aydan fazla zaman düşünülünce yolculuklarının konaklamalı veya uzun sürdüğü ya da Çankırı'da fazlaca kaldıkları düşünülebilir. Tıpkı Kastamonu'da olduğu gibi Çankırı'dan ayrılırken de gönüllü Mevleviler büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla uğurlanmıştır. Burada onlara Çankırı Mevlevihanesi'nden de gönüllü Mevleviler katılmıştır ve Hayrî hükûmet konağı önünde kaside olarak yazdığı 18 beyitlik şiirini okumuştur. Şiire tekbir ve tehlil ile başlayan Hayrî şehitlik makamını arzu ettiklerini, din, vatan, hilafet ve devlet uğruna düşmanı kahreleyeceklerini ve Allah'ın

yardımının kendileriyle birlikte olduğunu, hilafeti Selim Han'ın Mısır'da aldığını ve düşmana vermeyeceklerini, bunun için Mevlevîlerin çoluk çocuklarını, diyarlarını ve analarını terk ettiklerini anlatır ve şiirin sonunda,

Taltîf itdiñiz bizi lutfen 'azîz oluñ
'Arz-ı teşekkür eyleriz ey ehl-i Kangırı

diyerek orada bulunan kalabalığa teşekkür eder. Son beyitte yine halifenin uzun ömrü için dua edilmiş, millî ve birlik beraberliğin var olması temennisi dile getirilmiştir. Şiir şöyledir:

**Kangırı Mevlevî-hânesi Mücâhidîni ile Müttehidin Şehr-i Mezkûrdan
Müfârekatimiz Güniinde Bizleri Pek Parlak Bir Sûretde Teşyî' İden Ahâlî-i Kirâm
Muvâcehesinde ve Hükûmet Konağı Pîşgâhında İnşâd İdilmiştir Fî 19 Kânûn-ı Sâni
330**

(mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)

Zikr eyleyüp garâm ile Allâhu ekberi
Aldık ele livâ-yı celil-i muzafferi

Tekbîrdir neşîde-i garrâ-yı Müslimîn
Tehlîl ile açıldı sebîl-i peyem-beri

Dîniñ esâsı şevketi 'adl ü cihâddır
Dünyâda kan virüp alınır Havz-ı Keşer'i

İşte şu demde biz de gazâyâ sefer-beriz
Hep isteriz şehâdeti ol tâc-ı enveri

Dîn ü vatan hilâfet ü devlet uğuruna
Kahr eyleriz 'inâyet-i Hak'la 'adûları

Millet bu 'azm ile atılır her meşakkate
Devlet bu cezm ile sürüyor cenge 'askeri

Nusret bizimledir budur îmân-ı mü'minîn
Mîhr-i zafer sebât ve îmân-ı hâveri

Mevcûd bizde şükr-i Hudâ'ya bu i'tikâd
Bî-şek zafer kucaklayacak taht-ı pür-feri

Ehrâm-ı şâhikinde bu sancak şeref saçar
Tuğrâ-yı pâdişâh Mısır'ın şanlı zîveri

Ol şehirden hilâfeti almış Selîm Hân
Virmez 'adûya millet o hâk-i mu'attarı

Biz Mevlevî fakîrleri ancak bu fikr ile

Terk eyledik 'ıyâl ü diyârı vü mâderi
 Zât-ı Muhammed' in ezeli nûr-ı bâri 'i
 Mollâ-yı Rûmi' niñ ebedi feyz-i ezheri
 Îsâl ider zaferle bizi Mısr'a şübhesiz
 Îmân ile kuşandık evet seyf ü hançeri
 Âsûde kalb ile gideriz şehri Yûsuf'a
 Dil-dâr idindi rûh o cây-ı mutahharı
 Ordan peyâm-ı şân u zafer yollarız size
 Yâd eyleyüp bugünkü şu bezm-i münevveri
 Mülkî vü 'askerî bütün erkân u me'murîn
 Olsun size füyûz-ı Hudâvend-i müşteri
 Taltîf itdiñiz bizi lutfen 'azîz oluñ
 'Arz-ı teşekkür eyleriz ey ehl-i Kangırı
 Binler yaşa halife-i dîn millet ittihâd
 Gezsün 'adû-yı taht perişân u ser-serî (Girdli... 1334: 32-4)

2.3. İkinci Durak: Kalecik

Gönüllü Mevlevilerin ikinci durağı Osmanlı döneminde uzun zaman Çankırı sancağına bağlı bir kaza iken günümüzde Ankara'nın bir ilçesi hâline gelmiş (Erdemli vd. 2015: 13) olan Kalecik'tir. Hayrî'nin de içinde bulunduğu kabile muhtemelen Çankırı'dan ayrıldığı gün (19 Kânunusani 1330) yaklaşık 50 km uzaklıkta bulunan Kalecik'e ulaşmış, geceyi burada geçirmiş ve şiirde verilen tarihe göre 20 Kânunusani 1330 (2 Şubat 1915) tarihinde Kalecik'ten ayrılmıştır. Hayrî burada hükümet konağı önünde 11 beyitlik kıta nazım şekliyle kaleme aldığı bir şiir okumuştur. Hayrî şiire Kalecik hakkında gördüğü vatan aşkını dile getirerek başlamış, onların misafirperverliklerini övmüş ve bunun kendilerini mutlu ettiğini söylemiştir. Düşmanın saltanatını heder etmek üzere yola çıktıklarını, dönüşte buradan galip olarak tekrar geçmeyi arzu ettiklerini belirtmiş ve onlara,

Sizden şu demde gördüğümüz lutf u himmete
 'Arz-ı sipâs eyleriz ey Kal'ecikliler

beytiyle teşekkür etmiştir. Şiir vatan ve Sultan Reşad için "binler yaşa" temennisiyle bitirilmiştir. Şiir şöyledir:

Kal'ecik Kazâsınıñ Hükûmeti Pişgâhında Okunmuşdur Fî 20 Kânûn-ı Sâni
 Sene 330

(mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün)
 'Azm-i cihâd ile buradan biz geçer iken

Gördük cibâhuñızda vatan 'aşkı cilve-ger
Pîşânıñızda lem 'a-feşân mihr-i dîn ü şâh
Vicdânıñızda feyz-i hamîyyet hüküm sürer
Cidden garîb-perver ü mihmân-nevâzsıñız
'Âdât-ı ceddîñiz şurada hâla müstakar
Taltîf için bu kâfile-i Mevlevî-dili
Kim millet ü hilâfet için eyliyor sefer
Râyet-be-dûş 'izz ü şeref geldiñiz yola
Şâd itdiñiz fakîrleri cidden birer birer
Mevlâ da şâd eyleyecek taht-ı hüsvi
Ma 'mûr u bahtiyâr olacak mülk ser-te-ser
Mazhar kılar bizi bu tecellîye Kirdigâr
İhsânıdır bize şeref ü mes 'adet zafer
İşte bu 'azm ile gideriz Mısır'a münşerih
Maksad 'adû-yı saltanatı eylemek heder
Îmânımız bize viriyor pek büyük ümîd
'Avdetde gâliben buradan eyleriz güzer
Sizden şu demde gördüğümüz lutf u himmete
'Arz-ı sipâs eyleriz ey Kal 'ecikliler
Biñler yaşa vatan yaşa sultân Reşâd Hân
Olsun serîr-i şevketiñ âfâkda nâmver (Giridli... 1334: 35-6)

2.4. Üçüncü Durak: Hacı Bayram Velî'nin Şehri Ankara

Mevlevî gönüllülerinin yolculuğunda üçüncü durak Ankara'dır. Mevleviler burada Hacı Bayram Velî'nin mübarek türbelerini ziyaret etmişler ve Hayrî de yine burada bir şiir okumuştur. Türbede şiirin okunduğu tarih 23 Kânunusani 1330'dur (5 Şubat 1915) ki bu tarih muhtemelen kafilenin Ankara'dan ayrıldığı tarihtir. 39 beyitlik kaside nazım şekliyle yazılan şiir aslında yeni bir şiir değil, daha önce Kastamonu'da okunan şiirin yeni beyitler eklenmek suretiyle genişletilmiş hâlidir. Kastamonu'da okunan 17 beyitlik şiirin 16 beyti (16. beyit yoktur) Ankara'da okunan şiirde mevcuttur. 15. beytin ikinci mısrası ise değiştirilmiştir. Şiirde Kastamonu'da okunan kısma ek olarak şehadete duyulan özlem, Mısır'ın işgalden kurtarılması ve ordunun övgüsünden sonra Namık Kemal'in,

Biz ol 'âlî-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim
Cihân-gîrâne bir devlet çıkardık bir 'aşiretten (Kolcu 2004: 177)

beyti iktibas edilmiştir. İlerleyen kısımlarda vali, kumandan, kadı ve şehir sakinlerine teşekkür edilmiş; Moskof, Fransız ve İngilizlerin perişan olmaları dilenmiştir. Son beyitte ordu, padişah ve millî birlik için dua edilmiştir. Şiir şöyledir:

Kastamonu'da Okunan Manzûme-i Vedâ'îyye Tevsî'an Ankara'da Pîr-i Tarikat Hâcı Bayram Velî Kuddise Sırruhu'l-celî Hazretleriniñ Türbe-i Mübârekleri Pîşgâhında Okunmuşdur Fî 23 Kânûn-ı Sâni Sene 330

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

Size biñler selâm kalb-i musaffâ-yı uhuvvetden
Size biñler niyâz rûh-ı mücellâ-yı tarikatden

Şerefle baş keser pîş-i vefâñızda bu deroîşân
Ki 'âzimidir gazâyâ hücre-i cehd ü zehâdetden

Nefîr-i 'âm ile sultân bizi harbe idüp da'vet
Böle düşdük vatan'çün pister-i nûşîn-i râhatdan

Vatan, evlâdımñ imdâdını ister iken mutlak
Bize farz oldu kurtarmak 'adû-yı pür-habâ'isden

Bize mevrûsdur ecdâdımızdan seyf-i istiklâl
Ki berk urdu cihâna âsumân-ı 'adl ü şevketden

Bu yerler yâdigâridir mutarrâdır müzehhebdir
Rüsûb-ı hûn-ı gayretten 'izâm-ı pür-hamiyyetden

Peyâm-ber seyf ile te'sîs kılmış 'âlem-i dîni
Gazâ âyât ile mansûs emîiniz feyz-i nusretten

Bizi makhûr-ı a'dâ eylemez zü'l-intikâm Allâh
Mübeşşerdir bu pâk ümmet lisân-ı Ahmediyyetden

Ezelden cebhe-i ma'sûmumuzda berk urur satvet
Alır kuvvet eñ ednâmız desâtîr-i şerî'atden

Göñülde cevher-i îmân lisânda lafza' Allâh var
Ziyân gelmez bize a'dâ-yı bî-dîn ü fazîletden

Bu şânlı sancağıñ zîr-i cenâhında fedâ'îyiz
Sa'âdet-cûy-ı 'ukbâyız meydân-ı hamâsetden

Şehâdetdir bize a'la'r-rüteb Allâh kavuşdursun
Ne lezzet var dü-rûze 'ömr için fânî sa'âdetden

Diyâr-ı Yûsuf'ı tahlîs için mihrâb-ı 'izzetde
Kasem itdik bu kan turmaz akar 'ahde sadâkatden

Bugün ordu ile hem-düş olup meydân-ı heycâda

Kılıçla sâr alırsız biz gürûh-ı pür-cinâyeten
Bu ordudur ki hürriyyet yolunda terk-i cân eyler
Bu ordudur ki şânı aldı şemşîr-i celâdetden
Bu ordu kahramândır saf-şikâf-ı düşmen-i gaddâr
Gözi yılmaz ne âteşden ne savletden ne şiddetden
Dilâver ordumuz bir kitle-i heybet-nümâdır kim
Muhalled mâyesi nûr-ı şerî'atden şecâ'atden
Nasil mağrûr-ı dehr olmaz bu millet kim bu 'askerle
Cihânda kurdu bir tâk-ı zafer azvâ-yı satvetden
Biz ol 'âlî-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim
Cihân-gîrâne bir devlet çıkardık bir 'aşiretten
Cihân ümmîdini kesse bu fâtih şânlı devletden
Hudâ itmez anı mehcûr nûr u feyz-i nusretten
Hilâl elbette nûr-ı şân salar Mısır'a vü Sûdân'a
Bütün Kafkasya'ya Turan'a bir ufk-ı şehâmetden
Çıkar âvâz-ı tekbîr 'arş-ı a'lâ-yı Hudâvend'e
O 'arş-ı lâ-tenâhîye saffîr-i kalb-i ümmetden
Ne gam mevkûf ise bir zamândır tâli '-i müddet
'Atâlet bir eserdir inbi'âs itmiş tabî'atden
Bütün âsâr u ahvâl-i tabî'atde bu sır meşhûd
Ullü'l-'irfân 'ibret-bîn olur elvâh-ı fitratdan
Sukût ile su'ûd der-pey olur ecsâm u eşyâda
Desâtîr-i fûnûn hep münkeşîfdir bu hakikatden
Nizâm-ı kâ'inâtı eyleyen tanzîm 'ilmu'llâh
Bize izhâr ider her dem nice esrâr-ı hilkatden
Buña mebnî muvakkatdı bu mevkûfiyyet-i tâli '
Te'âliyâta yol aldı bugün hâl-i 'atâletden
Halâs vakti yanaşmışdır fedâkâr ordumuz bî-şek
İder tahlîs giryân rûhları kahr-ı esâretten
Emîn ol nâmlı millet dönmeyiz bî-şân mahcûben
Zaferle eyleriz 'avdet bu ceng-i zî-şerâfetden
Bize imdâd ider nûr-ı Muhammed feyz-i Mevlânâ
Ki kurtardı bizi jeng-i siyeh-fâm-ı dalâletden

*Bu yerde bir daha 'akd eyleriz böyle güzîn meclis
Fakat pür-şevk pür-neşve rahîk-i gâlibiyetden*

*Size 'arz-ı teşekkür eyleriz ey vâli-i 'âlî
Hudâ dâr itmesün her dürlü mecd ü mazhariyetden*

*Kumandan-ı besâlet-perver ü mâhir halîlü'l-Hak
Ricâya düşsün a'dâ seyfiñe hâk-i mezelletden*

*Eyâ kâdî-i 'âdil sâdîku'l-vidcân rûşen-dil
Makâmın 'âşirî olsun libâsın nûr-ı cennetden*

*Bu şehriñ muhterem sükkânı her dem nâ'il-i âmâl
Ola mehcûr u sâlim hâlikim âlâm u âfetden*

*Biz Allâhileri mesrûr u şâdân itdiñiz lutfen
Ulu Allâh sizi sır-âb ider 'ayn-ı sa'âdetden*

*Yıkılsun tâc u tahtı devleti a'dâ-yı bedkârın
Silinsün nâm-ı Moskof kalbgâh-ı âdemiyetden*

*Perîşân u sefil olsun Fıransız bî-hayâ İngiliz¹
Sürünsün çirk-i hüsrânda mü'ebbed taht-ı haşmetden*

*Yaşa ordu yaşa sultân yaşa sen müttehid millet
Dem-â-dem nûr-ı ikbâl ü zafer al kân-ı kudretten (Girdli... 1334: 44-9)*

2.5. Dördüncü Durak: Toplanma Merkezi Konya

Ankara, Kastamonu, Çankırı ve yakın diğer Mevlevihanelerden gelen gönüllüler muhtemelen Şubat 1915'in ilk haftası Afyon'da toplanmışlardır. Nuri Köstüklü'nün verdiği bilgilere göre kabile Afyon Mevlevihanesi'nde konaklamış, burada ayin yapılmış ve dualar edilmiştir. Daha sonra Konya'ya gitmek üzere trenle yola çıkmış, 26 Kânunusani 1330 (8 Şubat 1915) tarihinde Akşehir'de törenle karşılanmışlar ve aynı günün gecesini Konya'ya ulaşmışlardır. Konya'ya gelen gönüllülere büyük ilgi gösterilmiştir. 8 Şubat 1915'te gelen ilk kalabalık kabileden sonra 13 Şubat'ta İstanbul'dan trenle yola çıkan Mevleviler de 14 Şubat 1915'te Konya'ya gelmişlerdir (Köstüklü 2005: 80-2). Girdli Hayrî gerek Afyon gerekse Akşehir duraklarından eserinde söz etmez, buralarda şiir okuduğuna dair bir bilgi vermez. Hayrî'nin Konya'da bulunduğu zaman zarfında iki şiir okuduğu görülür. Bunlardan ilki 6 Şubat 1330 (19 Şubat 1915) tarihinde İttihat ve Terakki Müdafaa-i Milliye'nin Bağdat Oteli'nde verdiği ziyafet gecesinde okunmuştur. 12 bentten oluşan ve muhammes nazım şekliyle yazılmış olan bu şiirde Hayrî, padişahı ve İttihat ve Terakki'yi övmüştür (Girdli... 1334: 54-6).

¹ *Veziñ aksamaktadır.*

8 Şubat'tan itibaren Konya'da toplanmaya başlayan Mevlevilerin oluşturduğu Gönüllü Mevlevi Alayı 13 Şubat 1330 (26 Şubat 1915) Cuma günü büyük bir kalabalığın katılımıyla ve dualarla Konya'dan trenle cepheye uğurlanmıştır. Bu uğurlama sırasında Hayrî şehrin valisine hitaben bir şiir okumuştur. 11 dörtlükten oluşan şiirde şair,

*Ey ahâlî-i Konya lutfuñuza
İderiz 'arz-ı minnet ü şükran
Hiss-i mihmân-nüvâzıñızla şu ân
'Aşk-ı millîñize aşikârtız*

mısralarıyla kendilerini ağırladıkları için Konya halkına teşekkür etmiştir. Şiirinde Mevlana ve Sultan Veled'i de anan Hayrî, son dörtlükte padişah, ordu, millet ve vatan için dua etmiştir. Şiir şöyledir:

**Konya'dan Hareket İderken Hükûmet Konağı Önünde Okunmuşdur 13 Şubat
Sene 330**

(fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün)

Vâlî Beg Efendi Hazretleri:

*İşte pîş-i celîlîñizde turur
Eser-i bâhir-i hamiyetîñiz
Ki ider kalb-i mü'mini tehzîz
Lafzatu'llâh ile bu şânlı tabur*

*Sûretâ bir tabursa da ma'nen
Bir cihân-ı büleñd-i zât-kudret
Pes bu pîşinde şevket ü nusret
Bahr-ı 'ummân gibi telâtum-zen*

*Böyle bir heybet ü haşem olarak
Seyl-i a'dâya sâ'il ü kâhir
Olacak 'avn-i hazret-i nâsır
Reh-nümâ-yı celâdeti mutlak*

*İftihâr itseñiz sezâ hazret
Bu esed kalb-i ceys-i sâkin ile
Bu rehâkâr cünd-i bâtın ile
Ki virir feyz-i pîr aña kuvvet*

*Ey ahâlî-i Konya lutfuñuza
İderiz 'arz-ı minnet ü şükran
Hiss-i mihmân-nüvâzıñızla şu ân
'Aşk-ı millîñize aşikârtız*

Biz de isbât-ı 'aşk-ı dîn ideriz
 Kanımızla vatan cihâdında
 Bu gazâ-yı zafer müfâdında
 Ki bize nûr-ı şân saçar şeksiz

 Öñümüzde livâ-yı nusret-i zâd
 Mürşid-i kâmil-i cenâb-ı Veled
 Şühbesiz bizle 'avn-i Rabb-i samed
 Düşmen-i rûsiyâh olur berbâd

 Nûr-ı feyyâz-ı Ahmed ü Mahmûd
 Rûh-ı tâbende-i Celâle'd-dîn
 Feyz-i şevket-resâ-yı dîn-i mübîn
 İder elbette milleti mes'ûd

 El-vedâ' el-vedâ' emîn oluñuz
 Şevk-i dîn ü vatanla çarpışırız
 Lutf-ı Rabb-i nasîre muntazırız
 Gâlibiyet bizim metîn oluñuz

 Geliñiz cümleten du'â idelim
 Pâdişâh-ı zafer karînimize
 Vatan-ı dil-rübâyâ dînimize
 Öyle şâdân u şen olup gidelim

 Pâdişâhım celâletiñle yaşa
 Ordu millet vatan ebed var ola
 İttihâd her zamân ziyâbar ola
 Dîn-i İslâm şerâfetiñle yaşa (Giridli... 1334: 61-4)

2.6. Beşinci Durak: Hamiyyet Erbabının Tacı Halep

Gönüllü Mevlevî Alayî 27 Şubat 1330 (12 Mart 1915) tarihinde Halep'e ulaşmıştır. Burada bir süre konaklayan Mevlevîler çeşitli yerleri ziyaret etmişlerdir. Alayın şehre vardığı gün Hayrî 7 bentlik bir şiir okumuştur. Tekrar mısraları,

Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
 Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

olan mütekerrir muhammes tarzında yazılmış şiirde Hayrî, Arap halkını, Halep sakinlerini çeşitli bakımlardan övmüştür. Vilayet maarif müdürü Nezih Bey tarafından bestelenen şiir şöyledir:

Haleb'de İnşâd İdilüp Vilâyet Ma'ârif Müdîri Nezîh Beg Efendi Tarafından Bestelenmiştir Fî 27 Şubat Sene 330

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Ey asîlü'r-rûh bâlâ menzilet kavm-i 'Arab
'Arş-ı sultâna rasîn bir rûkn-i zî-mecd ü edeb
Necl-i Mevlânâ'ya 'âşik kitle-i 'âlî-neseb
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

Eylediñ izhâr hubb-i kalbiñi sultânıña
Râyet-i mansûrına cünd-i esed 'unvânına
Mevlevî 'uşşâkına ol ma'nevî ihvânıña
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

Mevlevî-rûh u nihâddır hazret-i Sultân Reşâd
Bizlere gösterdiğîñ hüsn-i kabûl ey pâk-zâd
Ol büyük hâkâna 'â'iddir buña kıl i'timâd
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

Mecdiñi nakş eyledi levh-i fu'âda Mevlevî
Sönmez ol nakş-ı muhalled ma'nevîdir ma'nevî
Biñ yaşa ol dâ'imen râh-ı hilâfet pey-revi
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

Rûh u dilden şâkiriz hüsn-i necîb ü sâfıña
Bizlere ma'tûf olan dervîş-nüvâz i'tâfıña
Sen de mazhar ol Hudâ'nıñ bî-şümâr eltâfına
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

'Îd-i şâdî eyleriz 'avdetde ey ihvân-ı dîn
'Avn-i Hak nûr-ı Muhammed feyz-i Mevlânâ mu'în
Şübhesiz mansûr olur cünd-i emîrû'l-mü'minîn
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb

El-vedâ' u el-firâk u el-vedâ' u el-firâk
Reh-rev-i sahrâ-yı Mısr'ız biz ne şânlı iftirâk
Yâdigâr olsun size bizden mevâlât u vifâk
Tâc-ı erbâb-ı hamîyyetsiñ eyâ ehl-i Haleb
Himmetiñ ibkâ-yı nâm u şânıña 'ulvî sebeb (Giridli... 1334: 65-7)

2.7. Son Durak: Suriye Cephesinde Şam

Gönüllü Mevlevî Alayı, Halep'ten ayrıldıktan sonra 14 Mart 1331 (27 Mart 1915) tarihinde Şam'a varmıştır. Hayrî'nin eserinde Şam'a ne zaman varıldığına dair bir

kayıt yoktur. Burası son durak olduğundan doğal olarak diğer şehirlerden ayrılırken okunan şiirlere benzer bir şiir de yoktur. Şairin Şam'da bulunduğu zamana ait en erken tarihli şiir Cemal Paşa'nın şerefine Şam Mevlevihanesi'nde verilen ziyafet gecesinde okunan şiirdir. Şam'a gelişlerinden yaklaşık üç ay sonra, 5 Haziran 1331² (18 Haziran 1915) tarihinde okunan şiirde Hayrî şanlı hilalin parlamasından düşmanın kahrolacağını dile getirip düşmanın türlü hâllerinden söz eder ve Osmanlı olmakla övünür. Mevlevi ordusunun cenge hazır olduğunu söyler ve "millet için kurban edilecek en değersiz varlığımız canımızdır" der. Padişahı, Mevlana'yı ve Sultan Veled'i anar; onların kendilerine güç verdiğini dile getirir. Son beyitte vali ve Şam halkı için dua eder. 32 beyitten oluşan kaside şöyledir:

Cemâl Paşa Hazretlerinin Şereflerine Şâm Mevlevî Dergâh-ı Şerîfinde Keşide İdilen Ziyâfet Gicesinde Okunmuşdur Fî 5 Haziran Sene 330

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

Parladıkca nûr-ı şevketle hilâl-i şânımız

Kahr olur 'ac-z-i sarîhinden büyük düşmânımız

Hâkdânı titretir bir milletiz 'Osmânlıyız

Nasr-ı Yezdân'la muvaşşah muhteşem 'unvânımız

Her taraftan 'av'av eyler düşmen-i bed-h'âh-ı dîn

Her tarafta müzmahil eyler anı şîrânımız

Bahr u berden yükselir âvâze-i şevk ü zafer

Müftehir cünd-i şec'îyle büyük hâkânımız

Nakş-bend-i gâlibiyetdir bize kilik-i ezel

Feyz-i paygamberle cevherdâr kalb ü cânımız

Hûnumuz hubb-i vatanla fıskırır turmaz akar

Sevk ider harbe bizi miknet-fezâ îmânımız

Rûh-ı İslâm hâl-i fev'rânda olup şemşîr-i dîn

Reh-ber-i satvet-resâ-yı sâtih u râhşânımız

Müttelih bir kitleyiz meşbû'-ı 'aşk-ı ittihâd

Neşve-bahş oldu bize bu feyzden Kur'ân'ımız

Bâb-ı mebnâ-yı hilâfetden geçer mi düşmenân

Var iken böyle rehîn îmân ile vicdânımız

Mısr u Kafkas'da 'aceb hâkim olur mı sâfilîn

İttihadla yek-sadâ böyle akarken kanımız

² Eserde bu yıl 1330 olarak yazılmıştır ancak 1331 olmazı lazım gelir.

Gâye-i âmâline vâsıl olur mu hiç 'adû
Var iken ser-kârda zâtın gibi erkânımız
Safha-i târîh-i millî görmemiş sizler gibi
'Azmkâr manzûme-i cevval ü zî-im 'ânımız
Her biri bir fenne vâkîf 'uzv-ı zî-mecd ü şeref
Her biri leb-rîz-i hikmet genc-i feyz-efşânımız
Müftehir ol mâye-i fitrıyla ey fahrü 'l-vatan
Pek yüce halk itdi zîrâ zâtın Rahmân'ımız
Cevher-i vicdânın takdîr ider a 'dâ bile
Biñ yaşa var ol mübeccel pür-şeref arslanımız
Bir degil biñ cânımız olsa dahi olsun fedâ
Emriñe ey kahramân u saff-der meydânımız
İşte cenge muntazır ceys-i nezîh-i Mevlevî
Cânımızdır millete eñ bi-bahâ kurbânımız
Mevc urur vicdânımızda râyet-i sultân Reşâd
Zîr-i feyyâzında olsun mün 'adim ebdânımız
Pâye-i saff-ı şehâdetdir bize a 'le 'r-rüteb
Bekler ehrâmda bizi bu dil-ber-i fettânımız
Eyleyüp Mollâ-yı Rûmî'den füyûz-ı iktibâs
Atlas-ı gerdânda menkûşdur zafer fermânımız
Eylemez makhûr-ı a 'dâ 'avn-i Hak feyz-i resûl
Yâver-i ikbâlimizdir "pîr"imiz sultânımız
Vir bize sen bir işâret bak nasıl harb eyleriz
Seyf-i ma 'nâ seyf-i zâhir âlet-i tannânımız
Bir tarafda gâzi sultân neyyir-i tâbânımız
Bir tarafda mürşid-i kâmil Veled cânânımız
Sen gibi bir zâhirî sâlâr ile düşdük yola
Hak gibi bir bâtmî hünkârdır bürhânımız
Böyle zî-kudret mehâsinle mücehhez ki 'ayân
Gelmez elbette yire tâbiş-nümâ pîşânımız
Kalbimiz böyle güzîn bir i 'tikâdla çırpınır
Münkeşifdir böyle 'ulvî hüsn ile iz 'ânımız
İşte gâyet pâk bir vicdân ile mefrûşdur
Pây-ı Mirrîh pâyeñe eñ muhterem şükrânımız

Eylediñ ihyâ bizi bu leyle-i nevvârda
Âsumâna mün 'akisdir fahr-i bi-pâyânımız
Merhabâ ehlen ve sehlen ey fedâkâr-ı vatan
Parlasun Yûsuf ilinde râyet-i zî-şânımız
İ'tilâ bulsun serîr-i saltanat millet vatan
Hem-ser-i nâhîd olsun şevket-i bünyânımız
Biñ yaşa hâkân-ı gâzî sen kumandan-ı fehîm
Yükselir bu bang ile 'arşa sürûd-ı cânımız
Biñ yaşa ey vâli-i vâlâ-güher ey ehl-i Şâm
Muzmahil olsun ser-â-ser düşmen-i evtânımız (Giridli... 1334: 68-71)

SONUÇ

Mevlevi gönüllülerinden Giritli Hayrî ve onun *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* adlı eserinin bir seyahatname olarak ele alındığı bu çalışma neticesinde şunlar söylenebilir:

1. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden hemen sonra ilan edilen cihad-ı ekbere kulak veren Mevleviler savaşın başlamasını takip eden birkaç ay içinde Gönüllü Mevlevi Alayı'nı oluşturmaya başlamışlardır. Bu alay Suriye-Filistin cephesinde daha ziyade geri hizmette yaklaşık üç buçuk yıl görev yapmıştır.

2. Gönüllü Mevlevi Alayı'na katılan isimlerden biri Kastamonu Mevlevihanesi'nden Giritli Hayrî'dir. Giritli Hayrî hakkında bilinenler sınırlıdır. Savaşta fahri yüzbaşı rütbesiyle vakanüvis olarak görevlendirilmiştir. Savaş bitiminde ne yaptığı, nerede yaşayıp vefat ettiği tespit edilememiştir.

3. Giritli Hayrî'nin elde bulunan tek eseri *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*'dir. 133 sayfalık eser 1334 (1918) yılında Şam'da Terakkî Matbaası'nda basılmıştır. Baştan sona manzum olarak kaleme aldığı eseri müellif marifet göstermek için değil vatana ve millete hizmet etmek için kaleme almıştır. Eserde kaside, kıta, mesnevi, muhammes, müseddes ve koşma nazım şekilleriyle ve sarmal kafiyeli dörtlüklerle yazılmış 39 şiir vardır.

4. Giritli Hayrî'nin *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* adlı eseri savaş için yapılan bir yolculuğun duraklarından, bu duraklarda karşılaşılan insanlarla olaylardan ve savaşın devam ettiği dönemde cephe gerisinde zaman zaman meydana gelen hadiselerden söz eden manzum bir metindir. Bu sebeple eseri bir yanı sıra "yolculuğun esas alındığı seyahatnameler" ile "tarih ve biyografi türünün bir parçası olarak yazılan seyahatnameler" altında değerlendirmek mümkün görünmektedir.

5. Hayrî 28 Aralık 1914'te Kastamonu'dan, 1 Şubat 1915'te Çankırı'dan, 2 Şubat 1915'te Kalecik'ten, 5 Şubat 1915'te Ankara'dan ve 26 Şubat 1915 Cuma günü

Konya'dan ayrılırken uğurlama sırasında orada toplanan halka hitaben şiirler okumuştur. Gönüllü Mevlevî Alayı'nın 12 Mart 1915 tarihinde Halep'e ulaştığı gün ve son durak olan Şam'a gelişlerinden yaklaşık üç ay sonra, 18 Haziran 1915 tarihinde de Hayrî yine topluluk önünde şiirler okumuştur. Hayrî'nin ve dolayısıyla Gönüllü Mevlevî Alayı'nın güzergâhını bu okunan şiirlerden kısmen takip etmek mümkündür.

6. *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd* gerek Gönüllü Mevlevî Alayı'na dair bilinenlerin gerekse diğer bazı tarihî hususların netleştirilmesi noktasında mühim bir eserdir. Bunun yanında şimdiye kadar bu alayla ilgili yazılan birkaç şiir tespit edilebilmişken *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*'da 40'a yakın şiir vardır ve eser bu hâliyle de ayrıca kıymetlidir.

KAYNAKÇA

- AVCI, İsmail (2017), "Yeni Bilgiler Işığında Giritli Şairlere Ek". Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu, 8-10 Kasım 2016, Girne/KKTC. *Bildiri Kitabı*. ed. ATAYETER, Yıldırım; AVCI, İsmail, Ankara: Gece Kitaplığı, s. 325-55.
- ÇOŞKUN, Menderes (2009), "Seyahatnâme, Türk Edebiyatı". *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 37, Ankara: TDV Yay., s. 13-6.
- ÇIKLA, Selçuk; YETER, Gaye Belkız (2013), *1839-1928 Yılları Arasında Basılmış Türkçe Şiir Kitapları*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- DEMİR, Enes (2018), *Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal/Sina ve Filistin/Suriye Cephesi, Şehit Olan Türk Askerleri*. İstanbul: Hiperlink Yay.
- ERDEMLİ, Suat Aybars; GÖKKAYA, Emine; EROL, Cihat Kubilay (hızl.) (2015), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalecik*. İstanbul: Kalecik Belediyesi Kültür Yay.
- ERDOĞAN, Mustafa (2016), "Erenler Gönüllüsü Yahut Gönüllü Mevlevî Alayına Dair Şiirler". *Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. KARAİSMAİLOĞLU, Adnan; ŞAFAK, Yakup, Kırıkkale, s. 345-59.
- GIRIDLI HAYREDDİN EL-MEVLEVÎ. (1334), *Mısır Yolunda İlhamât-ı Cihâd*. Şam: Terakkî Matbaası.
- KOLCU, Ali İhsan (2004), *Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir*. Ankara: Salkımsöğüt Yay.
- KORKMAZ, Seyfullah; YILMAZ, İbrahim (2016), "Cemal Paşa Hatralarında Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar". *Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. KARAİSMAİLOĞLU, Adnan; ŞAFAK, Yakup, Kırıkkale, s. 233-46.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri (2005), *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri (2014), "Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de Kastamonu Mevlevî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi (1910-1923)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Cilt 30, Sayı 89. s. 1-10.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri (2016), "Gönüllü Mevlevî Taburu Niçin ve Nasıl Teşekkül Etti?". *Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. KARAİSMAİLOĞLU, Adnan; ŞAFAK, Yakup, Kırıkkale, s. 9-18.

KÜÇÜK, Sezayi (2016), "Birinci Dünya Savaşı'nda Tarikat Birlikleri". *Birinci Dünya Savaşı'nda Melevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan; ŞAFAK, Yakup, Kırıkkale, s. 189-202.